

Yüzbaşı Sarkis Torosyan'ın torunu Louise Shreiber ile yapılan görüşmenin öyküsü

Ayhan Aktar'ın önsözü ile Türkçeye tanıtılan, Sarkis Torosyan'ın Çanakkale'den Filistin Cephesine adlı anıları üzerine tartışmalar hala devam ediyor ve bir müddet daha da devam edeceğe benziyor.

Kitap, Osmanlı Ordusunda çeşitli cephelerde savaşmış bir Ermeni asker ve ailesinin hayat hikayesi ile ilgili olmasına rağmen, tüm bu tartışmalar boyunca, ne Osmanlı Ordusundaki Ermeniler ne de bunların ve ailelerinin sürgün ve imha edilmeleri konusu gündeme geldi. Gündeme gelmeyen bir başka konu da Sarkis Torosyan'ın ailesinden geride kimsenin kalıp kalmadığı ve bugün nerelerde oldukları idi.

Kasım 2012'de, Ayhan Aktar sorum üzerine ailenin izini bulduğunu, torun Louise Shreiber ile ilişkiye geçtiğini ama Louise Shreiber'den daha sonra bir ses çıkmadığını anlattı. Ben de kendisine, eğer isterse, ilişki kurmayı deneyebileceğimi söyledim, kabul etti ve Louise Shreiber ile yazışmaları da dahil elindeki tüm bilgileri benimle paylaştı. Bu paylaşımı için kendisine özel olarak teşekkür etmek istiyorum.

Büyük kitlesel katliamlardan geride kalan insanlarla, özel hikayeleri nedeniyle ilişkiye geçmek ciddi bir sorundur ve aşırı hassasiyet ister. Bu nedenle, doğrudan Louis'i aramak yerine, güvenilebileceği araçlar üzerinden kendisine ulaşmayı tercih ettim. Louise Shreiber'in yaşadığı Philadelphia şehrinde, Protestan Armenian Martyrs' Congregational Kilisesi Papazı sevgili dostum Nishan Bakalian'ı aradım ve kendisine durumu anlatarak yardımcı olmasını istedim. Nishan, Louise'i hatırlıyordu. 2008 yılında Louise, dedesine ait bir takım Osmanlıca belgeleri kendisine getirmiş ve bunları okuyup okuyamayacağını sormuştu. Nishan bana severek yardımcı olacağını söyledi.

Hikayenin gerisi çorap söküğü gibi geldi. Nishan gerekli bağlantıları kurdu ve Louise benimle görüşmeyi kabul etti. Görüşme 27–28 Aralık 2012 tarihinde Philadelphia'da gerçekleşti. Duyduklarım ve gördüklerim aslında beklentimin çok ötesindeydi. Louise'in elinde sadece yüzbaşı Torosyan'a ve aileye ilişkin resimler değil ayrıca tüm tartışmanın karakterini değiştirecek önemde belgeler de vardı.

Eğer Nishan Bakalian olmasaydı bu buluşma ve görüşme gerçekleşmezdi. Kendisine bu vesile ile buradan teşekkür etmek isterim.

Kendini bize tanıtır mısınız?

Öncelikle benimle konuştuğunuz ve büyük babam hakkındaki bilgilerin açığa çıkmasına yardımcı olduğunuz için size teşekkür ederim. Adım, Louise Schreiber, Yüzbaşı Sarkis Torossian'ın torunuyum. Büyükannemin adı Djlila [*Celile*] Kababey Torosian. Yüzbaşı Sarkis ve Celile'nin iki kız, bir erkek toplam üç çocuğu vardı. Dayım John Torosian, ilk çocuktü, 1921'de doğdu ve 1968'de vefat etti. Annem, Rose Torosian Lock 1922'de doğdu ve 2004 yılında vefat etti. Teyzem Louise Torosian Cella 1925'de doğdu ve 1968'de vefat etti. Anneannem, sonradan Torossian kelimesindeki (s)lerden birisini çıkartıp, tek (s) ile yazdırdı soyadımızı.

Annem 1947'de babam Raymond Lock ile evlenmiş. Ben 1954 yılı Ocak ayında doğdum.

Annem ve babam 1966 yılında boşandılar. Ben, annem ve büyükannem ile birlikte aynı evde büyüdüm. Hep bir evde yaşadık. Size verdiğim belgeler de anneanneme aitti. Bana anneannemden intikal ettiler.

Benim bir de benden 6 yaş büyük Robert isminde bir abim vardı, geçen Eylül (2012) ayında vefat etti ama aile hikayesi ile hiç bir biçimde ilgili değildi...

Dedenizi gördünüz mü?

Hayır, Ben dedemin öldüğü yıl doğmuşum; Ocak 1954, dedem ise Ağustos 1954'de vefat etmiş. Dedeme ilişkin bildiğim her şey, anneannemin ve annemin bana anlattıkları ile sınırlıdır. Dedem evde çok konuşulurdu; bizim tarihimizin bir parçası idi. Ben çok merak eder ve sorular sorardım. Sonra onların anlattıklarından notlar tutardım. İyi ki yapmışım bunu. Bugün size anlatacağlarım, bu sohbetlerden tuttuğum notlar ve aklımda kalanlardır.

Dedeniz ile Anneanneniz ne zaman tanışmışlar?

Türkiye'de; dedem orada savaşırken. Anneannem Adanalı. İlk tanıştıklarında aslında anneannem çok gençmiş, 13 yaşındaymış. Anneannem 1906 doğumlu. Ne o, ne de annesi Sarkis'i pek beğenmemişler. Ama evde babanın dediği olurmuş. Onun için anneannemi Sarkis ile evlendirmişler. Aslında dedem iki yıl daha beklenmesini istemiş ama galiba o kadar da beklenmemiş. Anneannem 1921 yılında Amerika'ya geldiğinde 6 aylık hamile imiş. [*New York açıklarındaki*] Ellis Adasına [*Amerika'ya deniz yoluyla gelen çoğu göçmenin ilk tutulduğu ada*] geldiği zaman memurlar galiba gerçek adını yazmakta zorlandıkları için adını değiştirmiş, Victoria diye yazmışlar.

Size dedeniz hakkında anlatılanları bizimle paylaşır mısınız?

Hatıralar çok hoş şeyler değil, üzüntü ve acı dolu. Anneannem ve annem, dedemin, I. Dünya Savaşında yaşadıkları nedeniyle, bugün PTSD (*Post Traumatic Stress Disorder* – Travma sonrası stres bozukluğu) olarak adlandırılan hastalıktan mustarip olduğunu söylerlerdi. Öfkesini anneannemden çıkartmış. Anneanneme hiç bir zaman adıyla hitap etmemiş, beraber olduklarında hiç “eşim” falan da dememiş; hep Türkçe “*bana bak*” [*Louise bunu Adana şivesiyle Türkçe “bagh” diye söylüyor*] dermiş. Anneanneme sadece bir sefer, o da hastanede ölüm döşeğinde iken kendi ismiyle Djlila [*Celile*] diye hitap etmiş.

Anneannem ne zaman dedem hakkında konuşsa daha çok onun kendisine yaptığı eziyetlerden söz ederdi. Yaşadıkları çok canlı idi. Ailenin büyük oğlu, dayım John’ un evden ayrılıp, askere gitmesinde dedemin bu tavırları etkili olmuş galiba. Dayım daha fazla katlanmak istemiyor gördüklerine ve terk ediyor evi... Zaten dedem daha sonra evden ayrılmış ve herkes kendi yoluna gitmiş. Ayrılmaları kitabın 1947’ de yayınlanmasından sonra olabilir. Çünkü anneannem evde kartonla kitap olduğunu ve kendi dostlarına dağıttığını söylerdi. Ayrılmalarının gerçekten ne zaman olduğu konusunda size kesin tarih veremeyeceğim.

Ama anneannem ve dedemin resmen boşanmadıklarını biliyorum.

Anneniz de bu şiddetten nasibini almış mı?

Hayır çocuklarına karşı şiddet kullanmamış. Ama onlar bu tacizlerin şahidi olmuşlar. Şimdi uygun bir kelime bulmaya çalışıyorum ama galiba eğer dedeme bir insan olarak bakmak gerekecekse, iyi bir aile babası olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim. Ayrıca ailenin geçinebilmesi için çok fazla maddi katkıda bulunmamış. Üç çocuklu bir aileyi geçindirmek kolay değil ve tüm aile için çok karanlık günlermiş o günler. Annem [*1929’ da başlayan Büyük Buhran yıllarındaki*] yoksulluk nedeniyle okulu bırakmış ve aileye destek olmak için çalışmak zorunda kalmış. Annemin okuma yazması çok zayıftı.

Ne iş yapmış Sarkis? Hayatını nasıl kazanmış?

Çok değişik işlerde çalışmış, boyacılık, ayakkabı tamirciliği vb. Ama hiç bir işte kalıcı olamamış. Zaten örneğin anneannemin söylediğine göre, ayakkabı tamirinden anlamamış ve çok kötüymüş. Ayrıca mizacı nedeniyle çalıştığı insanlarla pek iyi geçinemez ve kısa sürede işini bırakmak zorunda kalmış. Bu nedenle aileye fazla mali katkıda bulunamamış. Evlerinin kirasını ödeyemedikleri için durmadan ev değiştirmek zorunda kalmışlar.

Anneannem evde yemek pişirecek ocaklarının bile olmadığını söylerdi. Yemek yapmak için su ısıtmada kullanılan küçük bir elektrik ısıtıcısını kullanırlarmış.

Peki ayrıldıktan sonra nereye gitmiş Sarkis?

New York'a gitmiş, orada ne iş yapmış, ne işte çalışmış bilmiyorum. Yalnız Hastanede, ölüm döşeğinde iken anneanneme haber salmış. Anneannem ve annem onu görmeye gitmişler. Beni de götürmüşler, ben o zaman 5 - 6 aylık bir bebekmişim. Fakat beni görmek istememiş. Onun asıl niyeti, anneannemden özür dilemekmiş. Kendisine çok kötü davrandığını ve kendisini af etmesini istemiş. Ona, ilk defa Djlila [*Celile*] diye kendi ismiyle seslenmiş ve Anneannem de kendisini af ettiğini söylemiş. Dedemin ölmeden önce duymak istediği de buymuş zaten. Annem de bana bu sahneyi anlattı daha sonra; bir taraf (dedem) pişmanlık duygusunu dile getiriyor ve diğer taraf (anneannem) bunu kabul ediyor.

Anneannem dedemden nefret etmezdi, öyle bir duyguya sahip değildi. Ama ortada bir sevgi yoktu. Bu kadar şeyi yaşadıktan sonra nasıl sevgi olsun ki...

Kardeşleriyle ilişkisi nasılmış?

Dedem kardeşlerine çok yakınmış. Toplam dört erkek kardeşiler. Parseh, Aram, ve Mardiros fakat ona "Mike" diyorlardı. Hepsi Philadelphia civarında yaşadı ve burada vefat ettiler. Anneannem dedemin kardeşlerini ve eşlerini çok yakından tanırdı ve onlarla çok iyi ilişki içindeydi. Bu yakınlık ölünceye kadar devam etti. Zaten dedem, anneannemi görmek istediğinin haberini kardeşleri üzerinden göndermiş.

Ben bile hatırlıyorum, anneannem eltilerinden birisiyle, son yıllara kadar Ermeni kilisesinin çeşitli sosyal aktivitelerine giderdi. Birbirleriyle hep Ermenice konuşurlardı.

Dedem hiç savaş hakkında konuşur muymuş?

Annem ve teyzem daha küçük çocukken, dedem akşamları işten eve gelir, kızlarını alır yatağa girer ve onlara savaş hikayeleri anlatırmış. Ermenice tabii... Tepe şuradaydı, silahlarımız buradaydı, şu tepeden şöyle ateş ederdik vb. Annem bu hikayeleri dinlerken uykuya dalarmış. Annem tabii o zamanlar bu anlatılanların önemini anlamaktan uzak imiş, onun için masal gibiymiş.

Dedem savaşta yaşadıklarını hiç bir zaman saklamamış, yaşadıkları üzerine çokça konuşan bir insanmış.

Türkiye'deki Askeri Eğitimi konusu hiç konuşuldu mu?

Evet! Dedemin eğitimi konusunu anneanneme ben de sordum. Bana kitabı gösterdi ve oranın girişinde dedemin hikayeyi anlattığını söyledi. Dedemin bir arkadaşı varmış, onun babası tanınmış bir insanmış ve dedemin askeri okula girmesini sağlamış. Bu konuya ilişkin sorularımda anneannem hep bilgilerin kitapta olduğunu, oraya bakmam gerektiğini söylerdi.

Her hangi bir askerlik anısı getirmiş mi beraberinde?

Anneannem, bana dedemin hafif eğri kılıcını, küçük meçini, madalyalarını ve üniforma ve çizmelerini beraberinde getirmiş olduğunu söyledi. Çizmelerini hep giymiş, onlarla çekilmiş resimleri var. Ama ben bu eşyaların bugün nerede olduklarını bilmiyorum.

Osmanlı Ordusunda savaşmış olması, onun için bir sorun olmamış mı? İnsanlar, “sen Türklerin yanında savaşın” diye onu dışlamamışlar mı?

Hayır! Dedemin askeri kariyeri burada Ermeni toplumu içinde çok iyi bilinirmiş. Herkes onu “Yüzbaşı” olarak bilir ve çağırırmış; nitekim yayınevi bile yazışmalarında Yüzbaşı Sarkis diye hitap ediyor dedeme. [*Ermenice gazete Groong’da yer alan ölüm ilanında, adı yazıldıktan sonra Yüzbaşı Sarkis diye lakabı da eklenmiştir*] Dedem kilisenin faaliyetlerine katılmış, ailece pikniğe giderlermiş o zamanlar. “Su böreği”, “Lahmacun” yapar götürürlermiş [*Louise yiyeceklerin adını Türkçe söylüyor*]. Dedem anlatırmış yaşadıklarını. Herkes bilirmiş dedemi ve hikayesini.

Anneannemin aktardığına göre, dedem değişik Ermeni gruplarına gidip konuşmalar da yaparmış. Ama bu konuşmaların içeriği konusunda çok fazla bir şey söyleyemem.

Kitaba gelmek istiyorum, kitabın nasıl yazıldığı konusunda bir bilgiye sahip misiniz?

Evet! Aslında anneanneme aynı soruyu ben de sormuştum. Anneannem bir kadının portatif bir daktilo ile eve geldiğini söylerdi. Dedem Ermenice anlatır, kadın eliyle not tutarmış. Daha sonra da yazılanları İngilizceye çevirir, daktiloyle yazar ve dedemin onayını alırmış. Anneanneme göre, dedem her şeyi çok iyi hatırlıyormuş ve kadına hatırladıklarını anlatmış ve kadın bunları yazmış.

Ayrıca Anneannem, kitaptaki bütün harita çizimlerini dedemin kendi eliyle yaptığını söyledi. Cepheler, sınırların nereden geçtiği, vb. hepsini eliyle çizmiş. Dedem çok iyi çizim yaparmış.

Kitap ne zaman yazılmış?

1920'li yıllar olmalı. Size de belgesini verdim. Kitabın Library of Congress (*Amerikan Kongre Kütüphanesi*) giriş kaydı 1929'dur. Kütüphane yetkilileri kitabın kopyasını aldıklarını bildiriyorlar. Yazımın bu tarihten önce bitmiş olması gerek.

Eve gelen kadının kim olduğunu biliyor musunuz?

Hayır, bilmiyorum...

Dedeniz başka kitapları okuyarak veya araştırma yaparak kendisi yazmış olamaz mı?

Hayır! Tüm kitap sadece dedemin savaşta yaşadıklarından aklında kalanlardır. [*Kitabın Library of Congress kayıt kartında, kitabın yazar tarafından "görüldüğü ve anlatıldığı" notu vardır.*] Bizim büyüdüğümüz evde hiç kitap yoktu. Söylediğim gibi zaten çok yoksullarmış. Annem ailenin geçimine katkı için okulu bırakmak zorunda kalmış. Kitap alacak paraları bile yokmuş. Eve bazı gazeteler dışında pek yazılı bir şey girmezmiş.

Tüm bu dinlediklerinizden ve bildiklerinizden hareketle dedemiz hakkındaki bugünkü kanaatiniz nedir diye sorsam?

Sizin sayenizde, anneannemin anlattığı o günler yeniden canlandı gözümde. Acı vardı, üzüntü vardı ama bende her hangi bir iz bırakacak öfke veya nefret yoktu. Belki iyi bir aile babası değilmiş ama neyse o imiş işte. Savaşta yaşadıkları nedeniyle sorunları varmış, ama sözünün eri bir insan imiş. [*ABD'de yaşadığı*] her gününde bu geçmişini ve savaşı tekrar tekrar hatırlamış ve öfkesini anneannemden çıkartmış.

Ama herkes de bunu bildiği için, onu böylece kabul etmişler. Sözünün sahibi, dürüst bir insanmış. Hayatta yaşadıklarını, başından geçenleri uydurmak gibi her hangi bir ihtiyacı yok. Tamam hataları varmış ama...

Zannediyorum, kim olsa ve onun yaşadıklarını yaşasa benzeri durumda olabilirdi. Onu yerin dibine batıramam!

Söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Dedem hakkında, gerçeklerin açığa çıkartılmasına çalıştığınız için size çok teşekkür ederim.